

На віру
Михайло Коцюбинський

ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ #1

«На віру» Михайла Коцюбинського – соціально-побутова повість, присвячена темі складних родинних стосунків***. Найвідомішими творами автора є «Тіні забутих предків», «Intermezzo», «Дорогою ціною», «Цвіт яблуні», «Ялинка», «Хо», «В путях шайтана», «На камені», «Під мінаретами» тощо. Михайло Коцюбинський – український письменник-імпресіоніст, майстер психологічної прози.

Михайло Коцюбинський

НА ВІРУ

I

Гнат сидів у корчмі за столом, підперши голову рукою. На столі перед ним стояла пляшка з двома-трьома чарками недопитої мутної сивухи. Невелика чарка з грубого зеленого скла лежала перекинута коло жидівського калача. Гнат частував сусіда Івана; але Івана хтось покликав, і Гнат лишивсь один.

В корчмі було мирно, як щонеділі. В дверях раз у раз з'являлись постаті чоловіків у довгих свитах та високих шапках, парубків в коротких чугаїнах, гарних поясах та брилях. Молодиці, одягнені в червоні та сині спідниці гарячої барви, в коротенькі байові «гвавтики», маяли розкішними кінцями квітчастих хусток та побрязкували разками коралів. Йшли пити до корчми, йшли і по горілку, ховаючи пляшки в рукав або за пазуху. Шинкар й не вилазив з свого заграбованого дерев'яними ґратками «ванькирчика». Він усе точив з барильця та подавав половинчики, кватирки, півока, ока. Піт великими краплями котився на його руді вуса, і він обтирав його рукавом сорочки, поглядаючи на гостей хитрими сірими очима.

В корчмі було душно і висіла імла. Попід стіною, за столом, сиділо кілька чоловіків та кругловида гладка жінка. Чарка кружляла по черзі, бесіда переходила в крик, рухи ставали жвавішими, обличчя горіли. Гладка молодиця обмахувала червоне лице червоною хусточкою і приязно осміхалася на всі боки. Деякі чоловіки смоктали люльки, і дим здіймався догори синіми струмочками. Запах горілки, змішавшись з важким духом бакуну, наскрізь прочадив чорні стіни корчми. Несказаний гомін широкими хвилями вилітав з корчми крізь відчинені двері та вибиту шибку в вікні. І чого не було в тому гомоні? І гучна людська гутірка, і жалібний голос пісні, і плач п'яної баби, і писк жидівської дитини. Бадьористі згуки скрипки та цимбали

долітали до корчми з-за стіни, де хлопці наймали му дівчатам, і змішувались з празниковим п'яним галасом.

А Гнат сидів, підперши голову рукою, і нічого не чув. Він дивився на стовп сонячного проміння, що, продершись крізь вікно, ліг на стіні чотирма золотими плямами. Сонячне проміння пригадало йому один щасливий день в його житті. Се було торік, в такий самий веселий майовий день. Він стояв у садку під яблунею, вкритою білим цвітом, і говорив з любов'ю дівчиною. Вона осміхалась до його, казала, що любить його... «Піду за тебе, присилай старостів...» З радощів він мало не збожеволів. Та й як його не радіти, коли світ зразу покращав: і сонце веселіше засяло, і пахощі з садків покотились хвилями, і озимина нічогенько показує на сей рік, і сусіда Іван справді добрячий чоловік, – отак, хрін його знає, за що й посварилися... Щастя не вмещувалось у серці, щастя розривало груди! Та чи довго ж тішився він тим щастям? От прийшло лихо і, мов корова язиком, злизало щастя!.. Така вже його доля... шербата, мовляв. Кажуть-діти щасливі; дитина не знає біди, не знає лиха. Пусте! Скільки сягає його пам'ять в час дитинства – усе не вбачає він себе щасливим, Вже на сьомому році почав він помагати батькові в господарстві. Далеко ще до світа, а вже батько будить вставати – худобу пасти чи в поле йти орати, за погонича. Господи, як не хочеться лишати нагрітого місця, як тяжко розлучатись з солодким ранішнім сном! Та суворе батькове слово мов водою холодною обіллє прожене сон... А в полі добре, як сухо та тепло. Але в дощ, у негоду, в осінній холод змокле було, що й ниточки сухої не знайдеш на спині, сяде десь під кущем та кланцає зубами з холоду, та мориться голодом, бо що то за їжа – хліб з цибулею! А мало його побили й батько й мати, вернувшись з корчми п'яні або роз'ятрені гірким бідунням? Та що про те згадувати! Найгірш зробили, що померли, лишивши його на дев'ятому році сиротою... Віддали його до пана в економію товар пасти. Що вже тоді назнушались з його досхоchu, що наштовхалися! Правда – недовго пас він худобу: на зиму звелів пан узяти хлопця до двору, в поміч льокаєві. Було – заблагнеться панам погожої води – льокай і посилає його до криниці. Тягне він здорову, важку баддю, повну води, а в очах аж позеленіє від великої натуги... Руки й ноги тремтять, духу з грудей не можна добути... А слухати треба, бо льокай якраз нагодує «товчениками»! І кожне мало право налаяти його, нехтувати ім, бо він сирота, мужиченя... Ще тоді, порівнюючи життя панів та мужиків, він глибоко пересвідчився, що бог не дав долі мужикам, що для мужиків нема щастя на землі. Ріс він, росло і дужчало з ним те пересвідчення. І справді – де те мужицьке щастя, в чім воно? Не зазнаєш того щастя дитиною, не зазнаєш його й виріши... Рано вставати, цілий день працювати тяжко на спеці, у поросі, моритися голодом на пісній страві та лягати натомленому без вечері, бо не було кому зварити. бо всі були на роботі – ото мужицька доля. А в голові – як зав'язано, поночі; нічого мужик не знає, не відає, що діється на світі, як запобігти лихові, як заслужити кращу долю... Шукає він часом тої долі на дні чарки, та й там знаходить одно лиш лихо! А серце, хоч б'ється в мужицьких грудях, таки бажає щастя, таки рветься до кращого життя, живе надією.

Раз – він вже парубкував тоді – йому здалося, що він розв'язав оту життєву загадку. От, якби мати вірну дружину, тиху, сумирну, щоб перед нею можна було розкрити своє серце, показати, що там наболіло, запеклося, що труїть чоловіка; щоб вона пожалувала і своїм тихим, приязним словом, мов рукою, зняла всю вагу з серця. Тоді і сухар смачний, тоді і праця неважка! Шматок хліба з водою, аби, серце, з тобою! Відтоді думка про вірну, тиху дружину скрашала його безталання. Одружиться він, візьме жінку по думці, і горе

навіки потоне в хвилях родинного щастя! Аби дівчину нагледіти. І він наглянув дівчину зовсім несподівано. Він косив ячмінь, вона плоскінь брала. Ниви їх були поруч. Дівчина співала якусь пісню. Йому сподобався голос дівчини, і він подумав, що добре було б слухати таку пісню в хаті довгого зимового вечора. Вони розговорилися. Вона розказала йому, що називається Настею, що сидить далеко від його на другому кутку з своєю старою матір'ю Явдохю. Йому вподобались здорові сиві очі, що тихо сяли з-під довгих вій та широких, як покоси, руських брів. І личко було гарне – трохи довгасте, але повне, з повними червоними устами. Сміялись лише очі та уста: підіймуться догори куточки червоних уст – і коло них набіжать дві коротенькі зморшки. Обличчя зоставалось спокійним та сумовитим. Настя якось зразу припала йому до серця. Він не почував уже себе таким самотнім, як перше, наче з'явилась у його яка близька родина. Він почав ходити за нею слідком. Де Настя – там і Гнат. Жнуть на лану пшеницю – він поносить та поскладає в полукипки її снопи. Копають в пана буряки – він своїми буряками досипає її мірниці. Йому так любо брати на себе її працю, попільжити їй чим змога. Усе частіше постерігав він, що в серці його ворухиться кохання, тихе, приязне кохання, що воно обхоплює цілу його істоту. І він не пручався від того нового чуття, він залюбки, охоче віддавався йому, радів їм. Йому здавалось, що досі він не був цілою людиною, іно половиною, що він знайшов другу половину свою і через те починає жити новим, повним життям. Уявити собі життя без Насті він не міг, не вмів...

А Настя усе була добра, тиха, сумирна. Багато говорити вона не любила. Усе слухає, що говорять другі, і всміхається очима та куточками уст. Але як скаже слово, то так і влетить ластівкою те слово до серця і, мов крильцями, розмає тугу. Тиха, як ягниця, ніжна, як голубка. Гнат почав ходити до їх хати. Ходили й другі парубки. Межи ними був здоровий та веселий парубок Петро. Не раз стискалося Гнатове серце, не раз зсувалися тонкі брови, коли безжурний Петро гнув всілякі жарти, вигадки, весело подитячи сміявся. Настя охоче слухала жартів говіркого Петра і часом навіть забувала на Гната. З природи мовчазна, вона залюбки слухала веселу та гарну бесіду. Досада брала Гната, що він не похопиться бистрим словом, як Петро. З тої досади Гнат ставав ще мовчазнішим. Тільки в серці збиралась ненависть до Петра та жаль до Насті. Але скаже Настя ласкаве слово, вийде до його під яблуню – і він знов лине щасливою думкою в будучи ну. Настя, здається, любила його, але якось не важилась сказати йому рішуче слово. Що було не спитає він: «Підеш за мене? присилати старостів?» – вона в одно: «А я знаю?. Я тебе й так люблю...» Вже й подруга Настина, весела чорна Олександра, сміючись, каже: «Отсе, Господи! нявчить, наче кицька замліла! Та ти кажи, чи підеш за його, чи не підеш, а то водить парубка-ні собі, ні людям!...» Аж ось одного майового веселого дня сказала Настя, стоячи під яблунею: «Піду за тебе, присилай старостів!» Він не тямився з радощів. Третього дня після тої розмови Гнат з старостами йшов до Явдошиної хати.

Добре пам'ятає він, як колотилось його серце, коли старости взяли за клямку і відчинили двері. В хаті стояв гомін. Петро з старостами сидів на лаві. Стара Явдохя частувала гостей горілкою й бажала дочці та Петрові щасливої долі. Настя стояла коло печі, підперши голову рукою. Гнат зрозумів усе і враз почув, що в середині в його щось обірвалось, кров попливла з тіла, і він похолов, як мрець. В голові путалися питання: «як? що? за віщо?» Старости щось говорили, він навіть не розібрав гаразд, про що, мабуть, потішали його; далі взяли під руки та, мов п'яного, вивели з

хати. Несподіване лихо приголомшило Гната. Йому все здавалось, що він спить, що йому приснився важкий сон, і він силкувався прокинутись. Холодний вечір трохи прохолодив Гната; перша його думка була побачити Настю та дізнатись від неї, що се таке сталося, що вона робить з ним. Він схопився й побіг до Явдошиної оселі. В Явдошиній хаті було темно. На білій стіні чорніли маленькі вікна. Гнат став під вікном і почав висвистувати пісню, на яку Настя завжди виходила. Та двері не одчинялись, хата стояла німа, як домовина. Гнат десять, сто разів висвистував ту ж пісню, щораз голосніше, думаючи, що Настя не чує. А хата все німувала та дивилась на нього чорними вікнами, наче череп очима-ямами. Кілька разів здавалось йому, що він виразно чує, як заскрипіли двері, стукнув засув, засовгали по сінях босі ноги. Серце тоді переставало битись, і, спинивши дух у грудях, Гнат весь обертався в увагу... Але сінешні двері щільно приставали до одвірка, а навкруги була німа, мертва тиша., Гнат важко переводив дух, підходив до вікна, під котрим спала Настя, та хотів стукати в вікно. Він спершу тихенько стукнув в шибку, далі дужче і дужче... Широко розкриті очі пильно дивились на двері, ухо пожадливо ловило кожний згук В нічній тиші і все одурювало сполохане та роз'ятрене серце. Двері не відчинялись. Нетерплячка брала Гната. Він гриз би вікно, гриз би скло, раму. Він головою висадив би вікно та вліз би у хату, щоб хоч на хвилинку побачити Настю... Часом, серед такої гарячки, вся енергія його спадала, і якийсь голос говорив в нім: «Навіщо?. Кінець! Дійшов до краю!» Але за хвилинку надія побачити Настю, почути від неї, що все, що його мучить, – сон, мара, обхоплювала цілу його істоту, і він знов уперто ходив під вікнами та чекав, чекав... Повний місяць освічував бліде обличчя з тонким чорним вусом, широко розкриті, блискучі очі та розкуйовджене волосся. Якби хто глянув на його в ту пору, то, певно, подумав би, що то упир прийшов з того світа і от-от щезне, лише заспівають треті півні...

Вже над світом, коли східний край неба спалахнув полум'ям і свіже повітря виповнилось чудовою гармонією пташиного співу, Гнат, коливаючись, мов п'яний, поплентавсь додому.

В полудне прийшла до Гната його тітка Мотря. Вона вже все знала. Їй так було жаль бідного Гната! Скривдили бідного сироту вороженьки лихії, бодай ім долі не було! Дання якесь дали парубкові, зчарували, а тепер знущаються! А все той циган – Олександра. Як узяла вговорювати Настю, як взяла вмовляти: «А він, сестрице, нероба, а він ледащо: змалечку служив у дворі за льокая, звик на легкім хлібі. Ти будеш бідувати з ним, сестрице, бо він незугарен господарювати. До того ще сумовитий, невеселий... Ні поради, ні розваги. От Петро – багатир, хазяйська дитина, не тинявся по наймах... Ще до того веселий, моторний і з лица гарний, хоч води напийся. За таким чоловіком не знатиме жінка біди. А ввійде до хати – то й хату звеселить...» А старе луб'я Явдоха й собі за Петром тягне, тим що багатир. Так заморочили бідну Настю, що вона вже й каже: «Хто перший пришле старостів, за того й піду». А Олександра й переказала Петрові, щоб поспішався, коли хоче дівчину взяти... Проте Гнат не такий дурний, щоб журитись за Настею. Сього цвіту по всьому світу! Є! Він візьме ще кращу та багатшу!.. Кожне тітчине слово гострим ножем поверталось у серці Гнатовому. То він, Гнат, нероба, він, що так тяжко працював у своїм житті, що за роботою не знав просвітку! Він ледащо? Добре. Той нероба, той ледащо пішле старостів до Олександри. На злість Насті посвтається.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<http://www.litres.ru/mihaylo-kocubinskiy-8522124/na-v-ru/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.